

DOI: <https://doi.org/10.31392/NZ-npu-147.2020.23>

УДК 378.091-044.922"2014/2019"(477)(09)

Ткаченко Уляна

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (2014–2016 рр.)

Освіта відіграє значну роль у розвитку сучасних суспільств, забезпечуючи прогрес. Значущим показником розвитку будь-якої держави є високий рівень освіти її громадян. Важко оцінити значення вищої освіти для гармонійного розвитку держави. У сьогоднішній час в Україні активно здійснюється реформування освітньої системи. Особливої значущості в цьому процесі набуває модернізація вищої школи. У статті розглядаються проблеми реформування вищої освіти України (2014–2019 рр.), аналізуються зміни, які відбулися у вищій освіті з прийняттям нової редакції Закону України “Про вищу освіту” (2014 р.). Актуальності набирає модернізація наукової та науково-технічної інфраструктури системи вищої освіти. Іде розширення академічної, організаційної, кадрової і фінансової автономії ЗВО, що передбачено Законом України “Про вищу освіту”. Удосконалюється структура системи вищої освіти. Розглянуто основні елементи організації освітнього процесу. Важливим для сьогодні є формування зрозумілої та відкритої для міжнародної спільноти системи вищої освіти України через її інтеграцію. Питання якості вищої освіти на сьогодні залишається критично актуальним, особливо в Україні. У 2015–2016 рр. внесено на розгляд Парламенту і опрацьовується проект Закону України “Про освіту”, підготовлено інші акти освітнього законодавства. Не менш серйозні зміни відбулися в механізмі розподілу стипендій. Стимулювання конкуренції у вищій освіті покликане підвищити її якість. Закцентовано на змінах, які відбулись у вищій освіті з прийняттям Закону України “Про вищу освіту”. Подальшого аналізу потребують проблеми змістового, навчально-методичного забезпечення вищої освіти України, її інтеграція в європейську та світову освіту.

Ключові слова: вища освіта, якість освіти, заклади вищої освіти, фінансування освітніх послуг.

Освіта відіграє все більшу роль у розвитку сучасних суспільств, забезпечуючи прогрес у соціальній, економічній та культурній сферах. Глобальні виклики XXI ст. поставили всі національні системи освіти перед необхідністю формування нової освітньої парадигми, що відбиває реалії постіндустріального суспільства. Забезпечення високої функціональності людини в умовах стрімких змін; потреба творчого засвоєння лавиноподібного розвитку знань, високих технологій; потреба забезпечення оптимального балансу між локальним і глобальним, бути не тільки громадянином власної країни, а й громадянином світу; необхідність сформулювати розуміння людини як найвищої цінності, забезпечення високого демократизму суспільства; готовність до існування в глобалізованому, інформаційному суспільстві, інформаційної насиченості життєвого середовища; утвердження культури толерантності, – все це зумовлює необхідність перегляду низки характеристик функціонування освітньої системи, усталених норм і практик освітньої діяльності.

До вагомих надбань з окресленої проблеми належать праці таких вітчизняних вчених: В. Андрущенко, Г. Артемчука, О. Барановського,

І. Вакарчука, В. Войтенка, В. Гейця, М. Згуровського, В. Кременя, В. Лугового, С. Ніколаєнка, М. Степка, В. Яблонського та ін. Нормативні основи реформування вищої школи розкриваються в публікаціях В. Кременя. М. Степко зазначає, що реорганізація вищої освіти повинна здійснюватися шляхом комплексного підходу з використанням ідей інтернаціоналізації. В. Яблонський підкреслює роль освіти в розвитку суспільства й держави, визначає особливості реформування вищої школи в Україні.

Показником розвитку будь-якої держави є рівень освіти її громадян. Важко оцінити значення вищої освіти для гармонійного розвитку держави. У сьогоднішній час в Україні активно здійснюється реформування освітньої системи. Особливої значущості в цьому процесі набуває модернізація вищої школи.

З розвитком економічних знань рівень конкурентоспроможності суспільства визначається не розміром природних ресурсів та вартістю трудових ресурсів, а інтелектом нації як символу нового етапу розвитку суспільства. У зв'язку з необхідністю відтворення інтелектуального капіталу та підвищення його якісного рівня змінюється і соціально-економічна роль та статус університету. Відповідно, кардинально трансформуються і вимоги до університетів, які змушені переорієнтуватися на системи підприємницького типу, здійснювати зміни в організації та менеджменті, змісті і технологіях освіти, взаємодіяти із сектором бізнесу, посилювати наукову складову.

Вища освіта є складовою системи освіти України, що регулюється Законами України "Про освіту" та "Про вищу освіту". Вона забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку студентів і є важливою ланкою в державі.

Питання якості вищої освіти на сьогодні залишається критично актуальним, особливо в Україні [1, с. 124]. Результати соціологічного дослідження "Реформування вищої освіти" (2015 р.) засвідчили, що серед всіх респондентів лише 18% оцінили якість вищої освіти як високу; 32,2% респондентів найбільш серйозною проблемою вищої освіти в Україні вважають низький рівень якості освіти в українських ВНЗ [6, с. 37]. Рівень і значення якості вищої освіти з урахуванням потреб як економіки, так і окремих громадян та суспільства в цілому, а також розвиток інституційних механізмів, що забезпечують якість вищої освіти, є пріоритетним у системі загальнодержавної освітньої політики, що підтверджується прийняттям 01.07.2014 р. нового Закону України "Про вищу освіту", в якому вперше з'являється окремий розділ, присвячений проблемі забезпечення якості вищої освіти [1, с. 124].

Посідаючи друге місце за радикальністю змін та рівнем публічної уваги після медичної реформи, процес реформування вищої освіти в Україні супроводжується аргументами, що мають на меті пояснити процеси змін. Зрештою, будь-які зміни в умовах трагічного стану української освіти вселяють надію.

З моменту впровадження нового Закону України "Про вищу освіту" 2014 року відбулися важливі структурні зміни в механізмах розподілу фінансування, спрямовані на стимулювання конкуренції в доступі до ресурсів. Ці зміни стосуються як принципів фінансування вищих навчальних закладів, так і

системи державної підтримки студентів. Так, у процесі визначення обсягу бюджетних місць на підготовку бакалаврів, згідно з новим законодавством, має враховуватися кількість абітурієнтів із найвищими конкурсними балами. Отже, більш популярні університети отримуватимуть більше. Не оминув перевірки на успішність у розподілі держзамовлення й рівень магістратури, обсяги бюджетних замовлень на який тепер залежать від кількісних критеріїв на кшталт показників популярності магістерських програм вищого навчального закладу, чисельності іноземних студентів, наявності публікацій у визнаних МОН наукометричних базах, а університетів – у міжнародних рейтингах.

Сучасний період модернізації національної освіти розпочато у 2014 р., коли новий погляд на якісний рівень і суспільну роль освіти зумовили Революція гідності, підписання Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом. На початку цього періоду на засадах Болонського процесу із створення Європейського простору вищої освіти прийнято інноваційний Закон України “Про вищу освіту”, а у 2015 р. у контексті формування Європейського дослідницького простору – прогресивний Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність”. У 2015–2016 рр. внесено на розгляд Парламенту і опрацьовується проект Закону України “Про освіту”, підготовлено інші акти освітнього законодавства, що продовжили системне осучаснення законодавчої бази національної освіти. Беручи безпосередню участь у модернізації законодавства освітньо-наукової сфери, вчені НАПН України працювали на випередження, з урахуванням світових тенденцій. Цей період обтяжений соціально-економічною кризою, що призвела до масового переміщення дорослих і дітей, навчальних закладів і наукових установ, інших ускладнень. Водночас останні роки характеризуються появою нових можливостей, пов'язаних з істотною активізацією міжнародної співпраці в освіті та науці, зростанням їх відкритості світовим нововведенням, прийняттям європейського вектору розвитку [4, с. 5].

Відповідно до Закону “Про вищу освіту” встановлюються такі освітньо-кваліфікаційні рівні та ступені: молодший бакалавр, бакалавр, магістр, доктор філософії і доктор наук. “Спеціаліста” більше не буде, як і кандидата наук (ст. 5) [2]. У законі пояснюється, що молодший бакалавр – це ступінь, яку отримує студент по завершенню “короткого циклу” вищої освіти (було прослухано предметів на 90-120 кредитів). Диплом молодшого бакалавра будуть отримувати випускники технікумів і коледжів. Для порівняння, для одержання диплома бакалавра студенту необхідно прослухати дисциплін на 180-240 кредитів.

Законом України “Про вищу освіту” передбачено розширення академічної, організаційної, кадрової і фінансової автономії ЗВО [7].

Відповідно ст. 32 діяльність закладів вищої освіти в Україні базується на принципах автономії та самоврядування, в тому числі і у фінансовій сфері. Заклади вищої освіти мають право: самостійно визначати організацію навчального процесу; вибирати типи програм підготовки бакалаврів і магістрів, визнавати навчальні ступені, отримані в іноземних вузах; надавати додаткові навчальні послуги; створювати і реорганізувати свої структурні підрозділи; здійснювати спільну діяльність з іншими вищими навчальними закладами;

присуджувати навчальні ступеня; користуватися власними земельними ділянками; проводити фінансово-господарську діяльність; розпоряджатися власними фінансовими надходженнями, зокрема отриманими від надання додаткових платних послуг [5].

Не менш серйозні зміни відбулися в механізмі розподілу стипендій. Восени 2016 року поправками до Закону “Про вищу освіту” було скасовано передбачену ним норму про забезпечення стипендіями не менше $\frac{2}{3}$ студентів бюджетної форми навчання у розмірі мінімальної заробітної плати (норма ніколи не виконувалась у зазначеному розмірі нарахувань). Тепер відсотковий обсяг отримувачів стипендій встановлюється щороку Кабміном. Після першого етапу реформи кількість стипендіатів скоротилася до 40-45%. Однак, за словами заступника міністра фінансів Сергія Марченка, Мінфін планує у 2018 році зменшити кількість отримувачів стипендій до 25%, а вже в 2020 році стипендії від держави, за задумом Мінфіну, отримуватимуть лише 15% студентів бюджетної форми навчання.

Проблема подібних змін полягає у стимулюванні конкуренції за державну підтримку перекладає фінансове навантаження за освітні послуги на плечі громадян, а особливо тих, хто через структурні причини програє в змаганні за ресурси. Враховуючи, що з 2014 року економічна ситуація в Україні залишає бажати кращого, підвищення адресності фінансової підтримки погіршуватиме ситуацію для слабших гравців. Це стосується як менш престижних периферійних освітніх закладів, так і абітурієнтів із бідних сімей, які завідомо володіють меншим обсягом ресурсів, щоб одержати перемогу в конкурентній боротьбі за державну підтримку, водночас маючи обмежені можливості користуватися платними послугами чи самотужки забезпечувати своє проживання за умови переїзду іншого міста.

Стимулювання конкуренції у вищій освіті покликане підвищити її якість. Ми повинні відмовитися від принципу зрівнялівки на користь конкурентоздатної європейської західної моделі. Загалом дискурс реформаторів, що легітимізує структурні зміни в освітній сфері, є цікавим об’єктом дослідження. Україна не є винятком подібних спроб виправдати соціально несправедливі реформи в постсоціалістичних суспільствах. Як показує низка досліджень освітніх трансформацій у країнах Центральної та Східної Європи, вони всі проходять за схожим сценарієм. Представники влади використовують подібні ідеологічні конструкти дискредитації соціалістичного минулого та ідеалізації “європейського досвіду”, таким чином виправдовуючи зручні для себе структурні зміни [3].

Висновки. У статті розглянуто питання розвитку системи вищої освіти України (2014–2016 рр.). Закцентовано на змінах, які відбулись у вищій освіті з прийняттям Закону України “Про вищу освіту”. Подальшого аналізу потребують проблеми змістового, навчально-методичного забезпечення вищої освіти України, її інтеграція в європейську та світову освіту.

Використана література:

1. Альохіна Г. М. Якість освіти у контексті сучасних трансформацій вищої освіти. *Вища освіта України*. 2014. № 3 (додаток 1). С. 124-127.

2. Закон України “Про освіту”: прийнятий 01.07.2014 р.; № 1556-VII; зі змінами та доповненнями. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38.
3. Мулявка В. Чотири Міфи про українську освіту. URL: <https://commons.com.ua/uk/chotiri-mifi-pro-ukrayinsku-vishu-osvitu/> (дата звернення 28.12.2017 р.).
4. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України; [редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), А. М. Гуржій (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)]; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с. Бібліогр.: с. 21. (До 25-річчя незалежності України)
5. Новий закон про вищу освіту. Які інновації очікують вищу школу? URL: <http://www.kau.com.ua/novini/193-novij-zakon-pro-vishchu-osvitu-yaki-innovatsiji-ochikuyut-vishchu-shkolu.html>.
6. Розвиток системи забезпечення якості вищої освіти в Україні: інформаційно-аналітичний огляд / [кол. авт.: Т. Добко, І. Золотарьова, С. Калашнікова, В. Ковтунець, С. Курбатов, І. Линьова, В. Луговий, І. Прохор, Ю. Рашкевич, І. Сікорська, Ж. Таланова, Т. Фініков, С. Шаров; за заг. ред. С. Калашнікової та В. Лугового]. Київ: ДП “НВЦ “Пріоритети”, 2015. 84 с.
7. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року/ Проект (неофіційний текст) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1109.html

References:

- [1] Alohina H. M. Yakist osvity u konteksti suchasnykh transformatsii vyshchoi osvity. *Vyshcha osvita Ukrainy*. 2014. № 3 (dodatok 1). S. 124-127.
- [2] Zakon Ukrainy “Pro osvitu”: pryiniaty 01.07.2014 r.; № 1556-VII; zi zminamy ta dopovnenniamy. Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR), 2014, № 37-38.
- [3] Muliavka V. Chotyry Mify pro ukrainsku osvitu. URL: <https://commons.com.ua/uk/chotiri-mifi-pro-ukrayinsku-vishu-osvitu/> (data zvernennia 28.12.2017 r.).
- [4] Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini / Nats. akad. ped. nauk Ukrainy; [redkol.: V. H. Kremen (holova), V. I. Luhovyi (zast. holovy), A. M. Hurzhii (zast. holovy), O. Ya. Savchenko (zast. holovy)]; za zah. red. V. H. Kremenia. Kyiv: Pedahohichna dumka, 2016. 448 s. Bibliohr.: s. 21. (Do 25-richchia nezalezhnosti Ukrainy)
- [5] Novyi zakon pro vyshchu osvitu. Yaki innovatsii ochikuiut vyshchu shkolu? URL: <http://www.kau.com.ua/novini/193-novij-zakon-pro-vishchu-osvitu-yaki-innovatsiji-ochikuyut-vishchu-shkolu.html>.
- [6] Rozvytok systemy zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: informatsiino-analitychnyi ohliad / [kol. avt.: T. Dobko, I. Zolotarova, S. Kalashnikova, V. Kovtunets, S. Kurbatov, I. Lynova, V. Luhovyi, I. Prokhor, Yu. Rashkevych, I. Sikorska, Zh. Talanova, T. Finikov, S. Sharov; za zah. red. S. Kalashnikovoi ta V. Luhovoho]. Kyiv: DP “NVTs “Priorytety”, 2015. 84 s.
- [7] Stratehiia reformuvannia vyshchoi osvity v Ukraini do 2020 roku/ Proekt (neofitsiinyi tekst) URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/NT1109.html

ТКАЧЕНКО УЛЬЯНА. Развитие высшего образования в Украине (2014–2016 гг.).

Образование играет значительную роль в развитии современных обществ, обеспечивая прогресс. Значимым показателем развития любого государства является высокий уровень образования ее граждан. Трудно оценить значение высшего образования для гармоничного развития государства. В сегодняшнее время в Украине активно осуществляется реформирование образовательной системы. Особенную значимость в этом процессе приобретает модернизация высшей школы. В статье рассматриваются проблемы реформирования высшего образования Украины (2014–2019 гг.), анализируются изменения, которые состоялись в высшем образовании с принятием новой редакции Закона Украины “О высшем образовании” (в 2014 г.). Актуальности набирает модернизация научной и научно-технической инфраструктуры системы высшего образования. Идет расширение академической, организационной, кадровой и финансовой автономии ВУЗ, что предвидено Законом Украины “О высшем образовании”. Совершенствуется структура системы высшего образования. Рассмотрены основные элементы организации образовательного процесса. Важным для сегодня есть формирование понятной и открытой для международного сообщества системы высшего образования Украины через ее интеграцию. Вопрос качества высшего образования на сегодня остается критически актуальным, особенно в Украине. В

2015–2016 гг. внесено на рассмотрение Парламента и прорабатывается проект Закона Украины “Об образовании”, подготовлены другие акты образовательного законодательства. Не менее серьезные изменения состоялись в механизме распределения стипендий. Стимулирование конкуренции в высшем образовании призвано повысить ее качество. Акцентовано на изменениях, которые состоялись в высшем образовании с принятием Закона Украины “О высшем образовании”. Дальнейшего анализа требуют проблемы смыслового, учебно-методического обеспечения высшего образования Украины, ее интеграция в европейское и мировое образование.

Ключевые слова: высшее образование, качество образования, заведения высшего образования, финансирование образовательных услуг.

TKACHENKO ULYANA. Higher education development in Ukraine (2014–2016).

Education plays an increasing role in the development of modern societies, ensuring progress. A significant indicator of the development of any state is the high level of education of its citizens. It is difficult to assess the importance of higher education for the harmonious development of the state. Nowadays, Ukraine is actively reforming its education system. The modernization of higher education is of particular importance in this process. The article deals with the problems of reforming higher education in Ukraine (2014–2019), analyzes the changes that have occurred in higher education with the adoption of the new version of the Law of Ukraine “On Higher Education” (2014). The modernization of the scientific and scientific-technical infrastructure of the higher education system is becoming more urgent. There is an extension of the academic, organizational, personnel and financial autonomy of the Law on Higher Education, which is envisaged by the Law of Ukraine “On Higher Education”. The structure of the higher education system is being improved. The basic elements of organization of educational process are considered. It is important to develop a system of higher education of Ukraine that is clear and open to the international community through its integration. The quality of higher education remains critical today, especially in Ukraine. In 2015–2016, the draft Law of Ukraine “On Education” was submitted to Parliament and the other acts of educational legislation were prepared. No less serious changes have taken place in the mechanism of scholarship distribution. Stimulating competition in higher education is intended to improve its quality. It emphasizes the changes that have taken place in higher education with the adoption of the Law of Ukraine “On Higher Education”. Further analysis requires the problems of meaningful, educational and methodological provision of higher education of Ukraine, its integration into European and world education.

Keywords: higher education, quality of education, institutions of higher education, financing of educational services.